

ביתים עשירה בשבת והתשי"ב
הישראלים תיקון תוצאות העיני
עלתה ארוכה לוחות ירושלים
(נחמיה ד, א)

באתר ויקיפדיה

משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי

יד יצחק בן צבי

בהר

פרשה ארץ ישראלית

עיר חומה: מבט אחר על חומת ירושלים העות'מאנית

מאת: טליה זיסקין

באסיפת רפ"י בבית הרופא בירושלים, 19 ביוני 1967). בספטמבר 1967 קיבלה על עצמה עיריית ירושלים את מלאכת שיקום החומות, מלאכה שהחלו כבר בתקופת המנדט. לאחר שנתיים, בדצמבר 1969, הסתיימה העבודה. ההריסות והתוספות המאוחרות פוגו, שוקמו חלקי החומה, השערים והמגדלים הפגועים והותקנה טיילת החומות.

בכתובת המופיעה משמאל לשער יפו לבאים מחוץ לעיר העתיקה, ניתן למצוא אזכור לשיקום זה, וזה תוכנו: **ביום עשרה בטבת התש"ל, הושלם תיקון חומות העיר 'עלתה ארוכה לחומות ירושלים'** (נחמיה ד, א). כתובת זו מטעינה על שיקום החומות העות'מאניות מטען היסטורי ויוצרת זיקה לחומות הקדומות בהיסטוריה היהודית. עשרה בטבת, התאריך המצוין בכתובת כיום שבו סיימו את תיקון חומות העיר, אינו מקרי, וככל הנראה הוא מעין תיקון למה שאירע בעשרה בטבת 2500 שנה קודם לכן: יום תחילת המצור על חומות ירושלים, היום שממנו ממשיכה ההידרדרות שבשיאה פריצת חומות העיר בי"ז בתמוז וחורבן הבית בתשעה באב. בחיבור זה הפך, במידת-מה, יום של אבל ליום של שמחה, ובו חגיגת שלטון יהודי, עצמאות ושיקום. הפסוק המצוטט מספר נחמיה **'עלתה ארוכה לחומות ירושלים'** (נחמיה ד, א) מייצר חיבור של פעולת השיקום בעת החדשה עם השיקום שנעשה בתחילת ימי הבית השני, בהובלתו של נחמיה.

גם מעשה פשוט לכאורה של שיקום ושימור מבנה שהוקם ברובו במאה ה-16, מחבר לרובד עמוק יותר. כי כמו שכתב יהודה עמיחי, **לְפָנֵי יְרוּשָׁלַיִם מְמִיד שְׁתִּימִים [...] וְלִפְנֵי יְרוּשָׁלַיִם בְּלָשׁוֹן זְגִית כְּמוֹ יָדַיִם וְרַגְלַיִם, אֲנִי רוֹצֶה לְחַיֹּת רַק בִּירוּשָׁלַיִם אַחַת, כִּי אֲנִי רַק אֶנִּי אֶחָד וְלֹא אֲנִי.** ירושלים היא שתיים לפחות. כל פעילות עכשווית בירושלים טעונה בעוד סיפורים, רבדים, משמעויות ומטענים.

כחלק מהדינים המופיעים בפרשתנו בנושא מכירת קרקעות ובתים בארץ ישראל וגאולתם, מוזכר הדין המפרט את זכותו של אדם, שמכר בית בתוך עיר חומה, לגאול את ביתו בתוך שנה מיום מכירתו. אם לא גאל המוכר את הבית בפרק זמן זה, הבית נמכר לקונה ואינו חוזר לבעלות המוכר אפילו בשנת היובל: **וְאִישׁ כִּי-יִמְכַר בַּיִת-מוֹשָׁב עִיר חוֹמָה וְהִיְתָה גְאֻלְתּוֹ עַד-תֵּם שְׁנַת מִסְכָּרוֹ, יָמִים תִּהְיֶה גְאֻלְתּוֹ** (ויקרא כה, כט).

עיר שהיא מוקפת חומה, היא מציאות מוכרת וברורה בעת העתיקה. ההגנה על תושבי העיר מפני אויב אפשרי היא חיונית, ולפיכך נבנו חומות סביב ערים במשך אלפי שנים. בערים רבות ברחבי הארץ, כדוגמת עכו, טבריה, יפו וירושלים, השתמרו שרידי חומות מתקופות שונות.

החומות מתקופת השלטון העות'מאני הן החומות האחרונות שנבנו ונמצאות במצב השימור הטוב ביותר. החומה העות'מאנית בירושלים נבנתה כדי לתחום את העיר העתיקה ואת המקומות הקדושים וכדי להגן על העיר ועל תושביה אחרי מאות שנים שהעיר עמדה ללא חומה. מאות חרכי הירי, מגדלי החומה, ה'משיקולי' - המרפסת עם החור ברצפתה שנועד לשפית שמן או מים רותחים מעל האויב הבא בשערי העיר - וצורת הכניסה הזוויתית בשער, מדגישים את תפקיד החומה בהגנה על העיר.

בחומה עצמה שולבו שרידי מבנים, שרידי חומות קדומות ואבנים בשימוש משני. במאה ה-16 לא הייתה מודעות ארכאולוגית, וכתובות ההקדשה מעל שערי העיר מתייחסות אך ורק לפועלו של הסולטן העות'מאני סולימן המפואר ולשנים 1538-1542, שנות הקמת החומה הנוכחית.

מהמחצית השנייה של המאה ה-19, עת החלה העיר ירושלים להתרחב אל מחוץ לחומה, החלה החומה לאבד את חשיבותה, שערי העיר נותרו פתוחים גם אחרי השקיעה והחל מסחר פעיל מחוץ לשערי העיר. מבנים נבנו מחוץ לחומה והסתירו חלקים ממנה.

מלחמת העצמאות, שנות 'הקו העירוני' ומלחמת ששת הימים לא היטיבו עם החומה. לאחר מלחמת ששת הימים הוחלט לשקם את חומות העיר העתיקה. הצעתו של דוד בן גוריון להרוס את חומות ירושלים התקבלה בהתנגדות ובזלזול **'צריך להרוס את חומת ירושלים, היא איננה יהודית. היא נבנתה על ידי סולטן טורקי במאה ה-16. אנו רוצים שירושלים תהיה עיר גדולה. אחת. חשוב לנו הכותל - והוא עומד וקיים. ואילו להריסת החומה יהיה ערך פוליטי עולמי. אז יידע העולם שיש ירושלים אחת ובה אפשרי מיעוט ערבי'** (דוד בן גוריון, ראש ממשלה וחבר כנסת לשעבר,

לעיון נוסף

- "תיקון חומות ירושלים", **הצופה**, 29.12.69
- שכנר-רוכמן תאיר, "חומות לא הולכות ליעבוד", אתר עיתון **הארץ**, 6.6.2008